

безумной храбрости. Новейшей разновидностью героев в западном обществе стали т.н. селебрити, или знаменитости – продукт развития в первую очередь той же массовой культуры, точнее говоря масс-медийной, сформированной средствами массовой информации, заполняющими все сферы повседневной жизни. Масс-медиа формировали образ мысли и жизни человека прежде всего как потребителя услуг, широким спектром предоставленных вниманию обывателя и все чаще переводимых в формат шоу. Политики в большей степени обращаются к сознательному поведению избирателя, но даже избирательные кампании масс-медиа и сами политики, особенно в США, склонны превращать в карнавал лозунгов и ярмарку обещаний. Разочарование в невыполненных обязательствах не является столь горьким, как часто бывает в нашем социуме, поскольку в любом случае общество потребления обеспечивает уровень комфорта и дохода, который не приводит к протестным настроениям, способным угрожать существующему порядку вещей в целом, и удерживает абсолютное большинство населения в «лудистическом» и карнавализованном пространстве медиатизированной культуры. Призыв Дж. Кеннеди к каждому американскому гражданину задуматься о том, что он сделал для страны, вряд ли можно назвать типичным в этом отношении. Так же как против общества потребления, почти сразу как обозначились его основные черты как системы отношений между людьми, сферой услуг и властью, обратилась ирония, критика и сатира со стороны мыслящих интеллектуалов – философов, писателей, кинорежиссеров, так и реанимация героев прошлого стала тут же стала объектом целого ряда литературных и кино- пародий (достаточно вспомнить комическую эпопею о «древних временах», снятую участниками британской комической группы «Монти Пайтон»). На наш взгляд, это стало следствием той же тенденции к постоянной рефлексии, неудовлетворенности и отчуждению, которые привели к появлению в западной культуре XX века концепта «антигероя».

В советской культуре героизм, напротив, декларировался как категория настоящего и являлся скорее политической, чем исторической категорией, чрезвычайно идеологизированной и направленной на формирование нового человека – гражданина социалистического общества, воплощенного рая на земле. У восточнославянских народов дефицит в потребности героизма, особенно милитаризованного, не декларированного, а подлинного, пережитого как историческая память и одновременно как элемент актуальной идентичности, стал, по нашему мнению, следствием традиций большей толерантности, миролюбивости в культурном и конфессиональном отношении.

Список литературы: 1. Beyond totalitarianism: Stalinism and Nazism compared / [edited by] Michael Geyer, Sheila Fitzpatrick. – N.Y.: Cambridge University Press, 2009. – 536 p. 2. Mathewson, Rufus W. The positive hero in Russian literature / Rufus W. Mathewson, Jr. – Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1999. – XIX, 369 p.

*Дерев'янюк Ю.П.
м. Харків, Україна*

РУШНИКИ, ЯК СИМВОЛІЧНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Рушники виступали і виступають одним з відбитків культурної пам'яті нашого народу. Сюжети вишивок та візерунків зберігають прадавні магічні знаки, символічні образи «дерева життя», «берегині», які сьогодні знайшли подальше своєрідне переосмислення і оновлення. Таку ж важливу роль відіграє і символіка кольорів, зокрема

червоного і чорного. Українці, як селяни, так і мешканці міст завжди надавали рушникам важливого образно-символічного значення. Дійсно, вони були неодмінним атрибутом будь-якої обрядовості – від народження дитини, весілля до поховального обряду. Однак рушники були й одним з найпоширеніших предметів народного побуту, вони виступали обов'язковим елементом інтер'єру і слугували окрасою селянського житла, свідченням майстерності хазяйки, дівчат і жінок, що походили з цієї родини.

Цілком природно, що в кожному регіоні і навіть у кожному селі формувалися і склалися свої локальні особливості і традиції, своє бачення краси і своє уявлення про досконалість. Можна стверджувати, що сюди вкладалися власні смаки і естетичні ідеали, що виявлялося у композиції, зображенні, кольоровій гамі і способах виконання шитва. Серед рушників зустрічаються високохудожні твори, які можна експонувати у будь-яких виставкових залах України і за її межами. Унікальність і неповторність цих народних шедеврів вимагає їх збереження і ретельного вивчення. Адже сучасні майстри, на їх основі не просто продовжують традиції, а й наповнюють орнаменталізацію рушників новим змістом і образами, посилюють їх художнє і монументально-декоративне вирішення, розширюють діапазон застосування в громадському інтер'єрі.

Вишиті рушники з давніх пір набули значного поширення в Україні. Вони були неодмінним атрибутом не тільки народного побуту, а й весільної та іншої святкової обрядовості. Рушники використовували і як традиційний елемент інтер'єру селянського житла. Всі важливі події нашого народу не обходились без рушників, які, крім декоративного навантаження, мали великий образно-семантичний зміст. З усіх численних творів народного декоративно-прикладного мистецтва складно знайти інший предмет побуту, який би носив у собі таку концентровану множину чітко визначених і завжди різноманітних символічних значень.

Так рушник все життя супроводжував селянина і в радості, і в нещасті. Також рушник завжди був і залишається українським символом гостинності. Саме на ньому підносили і підносять хліб-сіль дорогим гостям. При будівництві хати зазвичай на рушниках підіймали сволоки, які слугували опорою хаті, водночас слугуючи символом міцності родини. Інколи ці рушники потім дарували майстрам-будівельникам. На рушниках також приймали народжених немовлят, а згодом хрестили їх. З рушниками проводжали людину і в останню путь. Отже можна стверджувати про визначальну роль рушника та про його різноманітні функції на життєвому шляху людини.

Поліфункціональність рушника зумовила не тільки різноманітність стилів та способів його вироблення та використання, рисунків, візерунків, орнаменту, але й специфіку призначення в різних сферах. Найбільшого поширення набули звичайні рушники для побутового вжитку. Характерно, що вони, не зважаючи на своє суто утилітарне призначення, все ж вироблялися з любов'ю і прагненням передати прихильність до краси. Істотне значення мали також декоративні рушники, які спеціально виготовлялися для прикрашання житла. Водночас вони вважалися одним з оберегів у яких максимально зосереджувалася захисна сила, тому їх розміщали разом з образами у святому, так званому «красному куті» хати.

Істотну роль рушник відігравав і в народних весільних обрядах, як один з атрибутів цієї важливої події. По-перше, рушник дарували старостам, перев'язували їх через плече навхрест, якщо на заручинах доходили згоди. Відповідно такі рушники називали плечовими. Одним з можливих пояснень виникнення цієї традиції може служити фраза, яку колись казав батько нареченої, під час подавання плечових рушників: «пов'язати цих чужинців, що прийшли нас грабувати» [3, с. 516]. Безумовно ця ситуація натякає і на майбутній «викуп» за наречену, і, водночас, є початком зближення двох колись різ-

них «чужих» родин через шлюб їх дітей. Ось як за описом М. Маркевича відбувався цей обряд в українському селі у середині XIX століття.

Після згоди молода виносила рушники та хустку, яку клала на тарелю і ставила перед нареченим. Старости ж перев'язували один одного через праве плече під ліву руку, промовляючи: «Спасибі свату й свасі й молодій княгині, що вона вставала й рушники пряла старостам. Візьми ж, батькова дочко, хустку, да пошупай у молодого ребра; ти за нього йдеш, а у його може й ребра немає» [5, с. 126]. Остання фраза означала, що молода повинна взяти з тарелі хустку та власноруч заткнути нареченому залюбу.

По-друге, рушники пов'язували дружкам молодих, що символізувало їх відповідальність за міцність шлюбу. Нарешті рушниками зв'язували руки молодим, бажаючи їм щасливого й довгого подружнього життя. Дослідники шлюбної української символіки звертають увагу на появу весільних «термінів», які виникли завдячуючи великій ролі рушника у народних традиціях. Так бажання «побратися» оголошувалося молодими, при цьому вони бралися руками за весільний рушник. Так саме й «обручка» виникає первинно з обряду перев'язування рук молодим у ході обряду «побрання» [3, с. 516].

Уже згадуваний М. Маркевич наводить кілька етапів весільної церемонії, і в більшості з них використовуються рушники, у тому числі як ритуальні дарунки старостам і дружкам, за це так саме ритуально на тарелі клалися монети [5, с. 142]. Звісно таку кількість рушників готували завчасно, тому в численних народних піснях, легендах, переказах в поетичній формі детально були описано приготування дівчиною рушників до весілля. У вишивці вона відтворювала свої думки і почуття, надії й сподівання на щасливу долю.

Дуже давні ще язичницькі вірування українців існували поряд з християнським світобаченням, і, укорінені у святкових традиціях, також нерідко включали в обрядодію рушники. Як відомо, християнське свято Трійці в Україні мало ще й язичницьку назву «русалчин тиждень». Русалки сприймалися душами померлих, як дорослих так і дітей. Уважалося, що у разі зустрічі з дитячими нехрещеними душами треба було їх самотійно охрестити, промовляючи «Іван та Марія! Хрещу тебе в ім'я Отця, Сина й Святого Духа. Амінь!». Після чого слід було кинути русалні рушники [2, с. 401]. Те, що при обряді «хрещення» русалки використовували рушник, свідчить про його особливу роль у якості оберегу, сакральної речі.

Відома дослідниця української народної вишивки Л. Булгакова-Ситник описала найбільш розповсюджені теми і сюжети, які використовували народні майстри: «Вишиті хрестиком чорною й червоною заплочкою взори на рушниках першої чверті XX ст. характеризуються композиційною компілятивністю, що виявилось у сполученні різних за стилем узорів: бордюрів й ламбрекенів найрізноманітніших видів, зображеннями пави, пишних рож, ренесансних ваз з букетами, раковин з паростками, вензелів, корон тощо. Рушники з такими узорами у той час були розповсюджені на Поліссі, Волині, Слобожанщині, центральних та південних областях України, в Білорусії, Росії» [1, с. 99].

Причиною такої подібності, на думку дослідниці, стало поширення спеціальних друкованих видань в яких наводилися приклади вишивок. З іншої сторони, своєрідний відбір цих прикладів народними майстрами, свідчить про їх співзвучність тим вподобанням і символам, які супроводжували життя українського селянина протягом кількох століть. Пишна українська рослинність усвідомлювалася символом матеріального статку, і, в той же час, нагадувала про «райські кущі». Пави – це також давній символ Раю, але мабуть красивий небачений птах привертав увагу й з естетичної точки зору. З розповсюджених сюжетів відмітимо також різноманітні алюзії на «дерево життя».

Міська культура усе більше входила в традиційний селянський побут, однак на початку XX століття такий синтез ще не призводив до витіснення традиційного укладу.

Прикладом такого явища Л. Булгакова-Ситник називає новий тип рушника, а саме «в перекидку»: «Вішали їх, як правило, біля печі чи при дверях на жердку або на два цвяшки (розтягуючи на мотузці по ширині, перегнувши таким чином, що нижня частина була довшою, а верхня – коротшою. Отож, вишивка на верхньому і нижньому краях була оглядовою. Переважно на них вишивали жанрові сцени з народного життя («Біля колодязя», «Біла жінка за чуб» та ін.)» [1, с. 102].

На превеликий жаль подальший технічний прогрес і прагнення селян перейти на «міську моду» поступово привели до забуття традицій вироблення та вишивок власних рушників, та багатьох традицій з ними пов'язаних. Тепер їх не побачиш навіть у сільській хаті, вже не говорячи про місто. А навіть там, де вони зберігаються, у багатьох випадках рушники частіше за все не є саморобними і не несуть відбитку індивідуальності майстрині. Сучасні рушники виробляють індустріальним способом із стандартними візерунками, які не відображають місцеві відмінності.

Ті ж, хто спромігся зберегти у своїх родинах старовинні рушники, як, до речі, будь які артефакти з побуту своїх предків, хто здатний розуміти й цінувати ці предмети матеріальної культури, мають реальну можливість збагнути їх глибокий духовний сенс. Говорячи про таких людей, харківський культуролог А. Корнєв справедливо стверджує, що вони є «хранителями родинних традицій» і зберігають «документальні свідчення свого роду, хоча і писане вишиваними «рунами», мова яких, на жаль, часто залишається нерозгаданою і втаємниченою» [4, с. 9].

Однак і сьогодні, в умовах масового виробництва стандартизованих виробів, старовинні рушники ручного виготовлення надзвичайно цінуються і як пам'ять предків, і як сімейні реліквії, справжні зразки високого народного смаку та ідеалу.

Список літератури: 1. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка. Етногр. аспект / Ред. О.М. Козакевич. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2005. – 328 с. 2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1993. – 590 с. 3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с. 4. Рушникові руни: Матеріали з колекції Юрія Дерев'янка / А. Корнєв [Текст]. – Харків: Раритети України, 2011. – 20 с. 5. Країнці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – 640 с.

*Ільченко О.В., Репко І.П.
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСУ МИСТЕЦТВ

Суспільні зміни в політиці та економіці держави тісно пов'язані зі змінами в системі освіти. Гуманістична спрямованість педагогічної освіти вимагає формування творчо-активної особистості. Одним із універсальних засобів розвитку та виховання особистості є мистецтво, здатне передавати досвід за законами єдності трьох вічних і абсолютних цінностей: Істини, Добра і Краси.

Необхідність формування у особистості поліхудожньої культури засобами комплексного використання мистецтв передбачає високий рівень загальної естетичної культури, максимального розвитку творчого потенціалу. Високий рівень естетичної культури є основою емпатійного ставлення людини до людини, естетичного переживання творчості.